

Kieli ja valta: genealoginen näkökulma*

MICHAEL J. SHAPIRO

ABSTRACT

Language and Power:
The Genealogical
Perspective

The following article is a short introduction to the genealogical imagination. It is both a commentary on the late Michel Foucault's analysis of power relations and a treatise on writing in political theory. By introducing a method of writing that does not allow any kind of naturalization but is aimed at continuous disruption of the structures of intelligibility, Professor Shapiro argues on behalf of a more profound criticism than the proponents of mainstream political theory have so far practiced. Professor Shapiro pays special attention to the twofold character of genealogical research: the theoretical practice and the literary practice. He uses Plato and Habermas to exemplify the imaginary space created by the traditional political theory and ends his treatment with Kafka and Blanchot in order to clarify the metatheoretical aspects of genealogy, social space as lost wars and established victories.

Johdanto

Lukuisat yhteiskuntateoreetikot, etenkin kaikki kriittisyyteen taipuvat teoreetikot, kirjoittavat valasta. Ja kaikki kriittiset lähestymistavat — liberalistinen, demokraattinen, hermeneuttinen, marxilainen, frankfurtilais-kriittinen tai poststrukuralistinen — yrittävät paljastaa vallan toiminnan siellä, missä vallitsevat sosiaalis-hallinnolliset ja poliittiset diskurssit yrittävät sen kätkeä. Opimme Marxilta ja hänen seuraajiltaan, että yhteiskunnalliset prosessit, jotka näyttävät yksinkertaisesti käsittävän vain arvon synnyttämistä ja sen vaihtoa, sulkevat sisäänsä myös herruuden ja alistamisen suhteet. Ja opimme Gramscilta, Adornolta sekä tämän päivän kulttuuri-teoreetikoilta, että vaikka näyttäisikin siltä, että yksinkertaiset makuasiat ohjaavat sekä korkeakulttuurin että populaarikulttuurin tuotantoa ja kulutusta, on kuitenkin niin, että musiikki, teatteri, TV:n säätiedotukset ja jopa muropakkausten tekstit sisältävät valtasuhteita, joissa herruuden rakenteet uu-

sintavat niiden haastamattoman toiminnan kannalta tarpeellisia uskomuksia ja uskollisuuden osoituksia.

Vallan genealoginen lähestymistapa jakaa paljon muiden kriittisten projektien kanssa, mutta se eroaa niistä eräissä tärkeissä suhteissa, jotka kaikki jollakin tavalla liittyvät tyyliin ja joissa 'tyyli' ymmärretään hyvin laajasti. Theodor Adorno, esimerkiksi, oli muiden muassa esseisti, jonka kriittiset hyökkäykset kohdistuivat representaation mystifioiviin muotoihin liittyvien puutteellisuuden (inadequacies) kukistamiseen. Näissä hyökkäyksissä puutteellisuuden kumoutuminen merkitsi representaation muotoa — joko verbaalista, musikaalista tai graafista — joka salli ja mahdollisti sosiaalisten toimijoiden ymmärtää syy-yhteydet ja vaikuttavuudet, joiden keskellä he toimivat.

Genealogiset analyysit ovat myös sidottuja kirjoittamisen prosessiin, ja *prosessin* näkökohta on erityisen tärkeä. Se saa ilmauksensa Michel Foucault'n kärsivällisyyden käsitteestä, jonka avulla hän aloitti Nietzsche-tutkimuksensa. Huomauttaessaan että genealogia on »synkkää, pikkutarkkaa ja kärsivällisen dokumentoivaa» Foucault ilmaisi sitoutumisensa tutkimuksen muotoon, joka pyrkii jatkuvasti repimään rikki ymmärrettävyyden rakenteita, jotka

* Language and Power: The Genealogical Perspective, Helsingin yliopiston valtio-opin laitoksen järjestämässä Language and Power -kollokviiossa 14. 12. 1988 pidetty esitelmä. Artikkelin on englanninkielisestä alkuperäistekstistä suomentanut Juri Mykkänen.

tarjoavat yksilöiden ja kansojen yksilölliset ja kollektiiviset identiteetit sekä oletukset elämän järjestyksestä, johon nuo identiteetit ovat kahlittuja.¹

Kirjoitusprosessin kautta genealogi rakentaa uudestaan polveutumisprosessin, jossa nykyisissä puhekäytännöissä ilmenevät objektivoinnit ja subjektivoinnit on mielivaltaisesti tuotettu. Tällaiset analyysit muistuttavat dialektisen lähestymistavan hyökkäystä relifikoitumista vastaan, koska ne hajoavat ykseydet ja yhtenäisyydet, jotka vallitsevat 'todellisen' naturalisoiduissa tulkinnoissa. Mutta toisin kuin monet marxilaisittain virittyneet kriittiset analyysit genealogia ei oleta minuuden (self) ja yhteiskunnallisen järjestyksen tietyn konstruktion validisuutta, esimerkiksi sellaista, jossa minä hallitsee 'luontoa', eikä taivu itsensä kumoavien subjektiviteetin ideologioiden edessä (tyypillinen kriittinen versio). Kun kriittinen teoria yleensä suuntautuu ideologikritiikkiin, joka perustuu oletukseen, että on olemassa ymmärrettävyyden autenttinen malli, geneologinen mielikuvitus tulkitsee kaikki ymmärrettävyyden järjestelmät pettäviksi pysähdyksiksi, keskenään kamppailevien voimien hetkelisten taistelutulosten mielivaltaisiksi kiinnityksiksi, taisteluiden, jotka olisivat voineet tuottaa muita mahdollisia ymmärrettävyyden järjestelmiä ja järjestyksiä, joita nuo voimat tukevat.

Genealogian tekee »kärsivälliseksi» siten ontologia, jonka sisällä se toimii. Sen sijaan että se otaksuisi jonkin piilevän järjestyksen olemassaolon, elämänmuodon, jossa minuus voi saavuttaa autenttisuuden tai vapautua vieraantuneisuudesta, se olettaa, että oleminen on perustavalla tavalla epäjärjestyksessä ja että jokainen tästä järjestyksestä annettu tulkinta on summittaista petosta tai väkivaltaista käytäntöä. Niin kuin Foucault on asian ilmaissut hänen parhaiten tunnetussa versiossaan Nietzschen ontologiasta:

»Emme saa kuvitella, että maailma kääntäisi meille luettavat kasvonsa, jotka meidän täytyisi vain selittää; maailma ei ole tietomme avustaja; ei ole olemassa esidiskursiivista kaitselmusta, joka kääntäisi maailman eduksemme. Meidän täytyy käsittää diskurssi väkivallaksi, jota teemme asioille tai joka tapauksessa niihin kohdistetuksi käytännöksi.»²

¹ Foucault Michel, Nietzsche, Genealogy, History. Teoksessa Donald F. Bouchard (ed.), Language, Counter-Memory, Practice. Cornell University Press. Ithaca 1977, s. 139.

² Foucault Michel, The Order of Discourse. Teoksessa Michael J. Shapiro (ed.), Language and Politics. New York University Press. New York 1984, s. 127.

Tässä ontologiassa perinteisille tulkintakäytännöille tuttu kysymys — »kuka ihminen on» — korvautuu kysymyksellä, »mikä niistä», mikä mahdollinen minuus on iskostettu, minkä järjestyksen naturalisoiusyrityksen pohjalta? Genealogialle *jokainen* elämänmuoto luo omat subjektiviteetin tapansa tai inhimillisen identiteetin lajinsa sekä merkitys- ja arvojärjestelmänsä taistelussa muiden mahdollisten elämänmuotojen kanssa. Tämä ontologia, jossa minuuskien ja järjestysten tulkinnat ovat mielivaltaista merkitysten pakottamista (imposition), on ilmaistu genealogisten kirjoitusten kieliopissa ja retoriikassa. Se tulee voimakkaasti esiin esimerkiksi Foucault'n tulkinnassa ruumiin historia:

»Ruumis on pinta, johon tapahtumat on kaiverrettu (kielen muotoilemina ja aatteiden hajaannuttamina), jokaantuneen Minän paikka (omakseen illuusion sisällöllisestä ykseydestä) ja alituisen hajoamisen paljous. Genealogia polveutumisen analyysinä sijoittuu siten ruumiin ja historian artikulaatioon. Sen tehtävä on paljastaa historian täysin leimaama ruumis ja prosessi, jossa historia hajottaa ruumiin.»³

On selvää, ettei Foucault'n genealogista lähestymistapaa voi erottaa hänen tekstuaalisesta käytännöstään. Eksplisiittisen argumentin tasolla Foucault huomauttaa, että inhimillisestä subjektiviteetista on annettu useita erilaisia institutionaalisia tulkintoja, ja tämä pakottava toimenpide kuvataan eräänlaisena kirjoittamisena (»täysin leimattu ruumis»). Argumentti välittyy edellisen lainauksen kieliopissa ja retoriikassa. Kieliopillisesti perinteinen tietoisuutta ohjaava subjekti on korvattu vallitsevien sosiaalisten merkitysten uhriksi joutuneella ja näissä merkityksissä rakentuneella subjektilla. Tähän kafkamaisen kielioppiin, joka tarjoaa ruumiiseen kaivertuvien kurinalaistavien käytäntöjen kohteeksi joutuvan subjektin, liittyy retoriikka, joka vastustaa minän ja järjestyksen pysähtyneitä konseptioita. Esitämällä ruumiin »alituisen hajoamisen paljoudeksi» Foucault luo epäolennaiselta vaikuttavan (impertinent) metaforan, joka denaturalisoi tutut, fiksoituneet ja ajattomilta näyttävät hallinnollisen, juridisen, sosiaalisen ja poliittisen diskurssin subjektit.

Siten Foucault'n geneologinen kärsivällisyys vastustaa moralisoivaa kehotusta löytää jälleen autenttisuus menneisyydestä tai ylittää puutteellinen nykyisyys kuvittelemalla luonnollinen sopusointu minän ja yhteiskunnallisen järjestyksen välille. Tämän sijasta meille tarjotaan vallankäytön histo-

³ Foucault Michel, Nietzsche, Genealogy, History, s. 148.

riaa reflektioivaa ruumiin historiaa. Kyse ei ole siitä vallan muodosta, jota kuvataan perinteisissä poliittisen teorian historioissa, jotka ovat korostaneet valtaa yksilöllisten hallitsijoiden tai jonkin yhteiskuntaluokan omaisuutena, vaan vallasta, joka toimii strategioiden ja taktiikoiden sekä jokaisena historiallisena ajanjaksona inhimillistä subjektiviteettia normalisoivien tulkintojen ja tiedon muotojen tuottamien identiteettien kautta.

Yleiset tekstuaaliset strategiat

Kahta genealogisen strategian ulottuvuutta kannattaa tarkastella lähemmin. Ensimmäinen niistä sijoittaa genealogisen projektin poliittisen teorian kirjoituskäytäntöön ja toinen sijoittaa sen kirjalliseen kirjoituskäytäntöön. Aloittaessamme tarkastelun poliittisesta teoriasta on paikallaan huomauttaa, että suurin osa kattavasta ja totalisoivasta poliittisesta teoriasta toimii spatiaalisen strategian sisällä. Havainnollistamisen tarkoituksessa tarkastelemme sekä muinaista että nykyistä ajattelijaa, Platonia ja Habermasia. Platonin strategiaan kuului imaginaarisen tilan keksiminen, täydellisten olioiden tai merkitysten piiri, jonka perusteella hän saattoi päätellä (tai osoittaa dialogeissa) keskustelujen riittävyyden tarkoituksenaan käsitellä sekä yksilöllisen soveliaisuuden kysymyksiä että kollektiivisten järjestelyjen arvoa ja merkitystä.

Kuten hyvin tiedetään, Platonin keksimästä transsendentista tulee 'todellinen', ja hän jättää läsnä olevan todellisuuden, hänen keskustelujensa samanaikaisen tilanteen, imaginaarisen maailman huomaan. Juuri tämän liikkeen avulla hän pystyy dialogeissaan suosimaan tiettyjä keskustelukumppaneita (esimerkiksi Sokrates) ja väheksymään muita (esimerkiksi Trakymakos), siis sillä perusteella, kuinka hyvin keskustelijat kykenivät luomaan heidän omille ilmaisuilleen ratoja, jotka pystyivät suuntautumaan Platonin keksittyyn/todelliseen tilaan.

Joukko nykyisiä yhteiskuntateoreetikkoja seuraa Platonin spatiaalista strategiaa tavalla tai toisella. Esimerkiksi Jürgen Habermasin versio kriittisestä teoriasta sisältää jokapäiväisistä poliittisista keskusteluista irrotetun keskustelutilan keksimisen, jotta esiin tuoduissa eduissa tai osallistujien asemissa eri muodoissa immanenteina olevat ideologiat voitaisiin ylittää. Toimimalla (toisin kuin Platon) todellisuuden, hyvän ja oikean ei-absolutistisen hahmotustavan sisällä Habermas muodostaa käsityksen utopistisen politiikan mahdollisuudesta, jota voi lähestyä vain keskustelutilassa, joka on olemassa kieltä

muokkaavien vallan partisaanimuotojen ulkopuolella.⁴

Genealogisessa mielikuvituksessa etäännyttään huomattavasti sekä poliittisten aatteiden historiassa ilmenevästä dialogin tai keskustelun korostamisesta sekä näkökulmasta, että voisi olla tila, missä kieleen suuntautuvalla puolueelliselta/ideationaaliselta, intressein kuormitetulta poliittiselta vaikutukselta voitaisiin paeta. Sikäli kun 'ajatus ulkopuolelta' voi olla olemassa (niin kuin Foucault on asian ilmaissut Maurice Blanchot'ta koskevassa reunahuomautuksessaan), se toteutuu kirjoituksen mielikuvituksellisen piirin luomisessa, kirjoituksen tilassa, joka operoi vallitsevia, todelliseksi itsensä naamioivia naturalisoivia tekstejä vastaan.⁵ Tämä strategia tarjoaa jatkuvuuden poliittisten aatteiden historiaan, missä se on yritys synnyttää etäisyys, josta voidaan tarkastella/lukea tietyn sosiaalisesti istutetun diskurssin politiikkaa. Mutta se tuo esiin myös eron, joka liittyy sen kirjalliseen traditioon.

Genealogia epäilee keskusteluita, koska se tietää, että diskursiivisten käytäntöjen retoriset, kieliopilliset ja narratiiviset ulottuvuudet uhkaavat perinteisen teorian lingvististen oletusten yrityksiä teorisoida politiikkaa ja paljastaa valtaa. Vastustaan pyrkimystä sijoittaa läpinäkyvä kieli intressittömään tilaan genealogia pyrkii ottamaan etäisyyttä lingvistisen röhkeyden kautta ja sellaisen kirjoitustavan kautta, joka taistelee vallitsevien diskursiivisten käytäntöjen sisällä toimivien vallan ja auktoriteetin muotojen uudelleenkirjoittamista vastaan. Ja, ymmärtäen että diskurssi on aina tilanteessa, genealogit yrittävät sijoittaa kirjoituksensa repivällä tavalla yhteiskunnan spatiaaliin käytäntöihin.

Kirjoituksen tilan tutkiminen

Keskiajalla eurooppalaisten yhteiskuntien tilat olivat suureksi osaksi ajalle tyypillisen uskonnollisen diskurssin konstruktioita, kuten Foucault asian ilmaisee:

»Keskiajalla vallitsi paikkojen hierarkinen kokonaisuus, pyhät paikat ja maalliset paikat; suojatut paikat ja avoimet, paljastetut paikat (kaikki nämä koskettavat ihmisten todellista elämää). Kosmologisessa teoriassa taivaankannan takaiset paikat

⁴ Habermasin erilaisista kannanotoista ks. *Knowledge and Human Interest*, käänt. Jeremy J. Shapiro, Beacon Press, Boston 1971 ja tuorempi *Theory of Communicative Action*, Vol 1, käänt. Thomas McCarthy, Beacon Press, Boston 1984.

⁵ Foucault Michel, Maurice Blanchot: *The Thought from Outside*. Teoksessa Foucault/Blanchot, käänt. Jeffrey Mehlman ja Brian Massumi. Zone Books. New York 1987.

asetettiin taivaallisia vastaan ja taivaalliset vuorostaan maanpäällisiä paikkoja vastaan.»⁶

Ja on syytä myös lisätä, että suurimmalla osalla keskiaikaisesta kirjoittamisesta, oli se sitten uskonnollista, poliittista tai biografista, oli keskiaikaisia tilan käytäntöjä kertaava ja vahvistava vaikutus. Esimerkiksi keskiaikaisissa biografioissa aiheet sijoituivat hengellisiin odysseijoihin, joiden tekstuaaliset rakenteet vahvistivat keskiaikaisen tilan konstruktiosta olevaa implisiittistä moraalialia.⁷

Tänä päivänä monet elättelevät illuusiota, että moderni 'tilallisuus' (käytännöt, joiden kautta paikat saavat merkityksensä, arvonsa ja keskinäiset yhteytensä) on pitkälti desakralisoitu, koska ne kuvittelevat, että tilallisuus perustuu pikemminkin pyyteettömiin rationaalisuuden tapoihin kuin auktoriteetin hierarkiseen muotoon. Mutta voidaan osoittaa, että usein tilaa muokkaavat poliittiset käytännöt toimivat äänettömästi, koska hallitsevat representationaaliset käytännöt esittävät ne ajattomana, pyyteettömänä viisautena. Esimerkiksi 'vapauden' käsitteen palvonta, niin kuin se on ymmärretty perinteisessä liberaalisessa diskurssissa, saa apua ja tukea nykyaikaisen kapitalismin 'pohjapiirrookseen' kohdistetusta sakralisoivasta asenteesta. Kuten Michael Walzer esimerkillisenä palvojana on asian ilmaissut, »liberalismi on murein maailma, ja jokainen muuri luo uuden vapauden»⁸.

Tämä näkemys on vain yksi ruutu elokuvassa, jossa Walzer kuvaa keskiaikaisten, 'esiliberaalien' karttojen muutosta siirtymisenä poliittiset, uskonnolliset ja kaupalliset toiminnot keskenään sekoittaneesta orgaanisesta yhteiskunnasta moderniin yhteiskuntaan, missä uskonto, koulutus, kauppa ja valtion toiminnot ovat tiukasti erotettu toisistaan. Tämän näkemyksen sakralisoiva käyttövoima liittyy sen kyvyttömyyteen erottaa muodolliset preskriptiot varsinaisista assosiaatiotavoista. Sen sijaan että se analysoisi keskinäisiä yhteyksiä, se palvoo hurskaita formalismeja. Tämä depolitisoitu tapa lukea modernia valtiota kokoomana tilallisia käytäntöjä on saanut vastaanasa joukon vaihtoehtoisia käsityksiä. Ehkäpä kaikkein dramaattisimman vaihtoehdon tarjoaa Gilles Deleuzen ja Felix Guattarin kuvaus tilallistamisprosessin politiikasta. Heidän mukaansa on historiallisia aikakausia, jolloin havai-

taan »deterritorialisaatio» prosesseja — esimerkiksi silloin kun keskiaikainen kirkko menetti maan hallinnan kadottamalla otteensa tulkintakoodeista, joiden kautta maa sai merkityksensä. Tämän tapainen deterritorialisaatio sallii, käyttäakseni heidän termejään, uusien voimien virtaamisen yli vanhojen esteiden ja käsitteellisen maaston uudelleen muokkaamisen. Mutta, he huomauttavat, jokaista deterritorialisaatiota seuraa »reterritorialisaatio», jossa tapahtuu »hallitsevien voimien mobilisaatio, jotta voitaisiin estää uusien tuotantomahdollisuuksien muuttuminen uusiksi vapauksiksi»⁹.

Genealoginen näkemys tilasta vastustaa Walzerin kaltaisten ajattelijoiden legitimoivia pyrkimyksiä. Näiden ajattelijoiden liberalismi koostuu olemassaolevien luokitusten kohtelemisesta pikemminkin viisauden muotoina kuin historiallisten taisteluiden tuloksina ja herruuden rakenteiden jatkuvana käyttönä voittojen vakiinnuttamiseksi. Poliitiikka loihditaan pois puhumalla epäproblemaattisesti 'julkisuudesta', 'yksityisyydestä', 'työpaikasta', 'virkistysalueista' jne. Tällaisessa tilan käsityksessä poliittiselle diskurssille jää sääntelytehtävä, joka tukee yrityksiä estää tunkeutumiset näille depolitisoitujen tulkintojen suojaamille alueille.

Genealogisessa mielikuvituksessa, esimerkiksi sellaisissa, jonka Foucault tarjoaa, asiat, jotka näyttävät uinuvilta ja epäproblemaattisilta koodataan uudelleen paljastamaan voimat, joita ne eivät enää selvästi rekisteröi. Foucault'n tehtävä, kuten hän itse on asian ilmaissut, oli »koettaa herättää instituutioiden ja lakien alta todellisten taisteluiden, naamioitujen voimien tai tappioiden unohdettu menneisyys, oikeusjärjestelmiin kiinni kuivunut veri»¹⁰.

Genealogit ovat siten tekemisissä teorian kanssa, mutta eivät muodostamalla utopistisia tiloja, kuten on ollut tapana poliittisen teorian historiassa. Perinteinen poliittinen teoria pitää kielitä referentiaalisena, ja utopistinen yllyke on yllyke kohti ideaalia vastakohtana intressikuormitetulle referentille. Mutta utopistinen yllyke ei avaa poliittista tilaa, jonka genealogia mahdollistaa. Pitämällä kielitä identiteettejä ja yhteiskunnallisia asemia mahdollistavana ja estävinä diskursiivisten ominaisuuksien

⁶ Foucault Michel, *Of Other Spaces*, käänt. Jay Miscovic, *Diacritics*, Spring/1986, s. 23.

⁷ Ks. A. J. Gurevitch, *Categories of Medieval Culture*, käänt. G. L. Campbell. Routledge and Kegan Paul. London 1985, s. 302.

⁸ Walzer Michael, *Liberalism and the Art of Separation*. *Political Theory* 12/1984, s. 315.

⁹ Ks. Deleuze Gilles & Guattari Felix, *The Anti-Oedipus*, käänt. Robert Hurley, Mark Seem ja Helen A. Lane. Viking. New York 1977. Lainausta on otettu kirjoittajien lähtökohtien sovellutuksesta ja valittu ilmauksensa vaikuttavuuden vuoksi Klaus Theweleitin teoksesta *Male Fantasies*, Vol. 1, käänt. Stephen Conway, University of Minnesota Press, Minneapolis 1987, s. 264.

¹⁰ Foucault Michel, *War in the Filagree of Peace*. *Oxford Literary Review* 4/1979, s. 17—18.

varastona genealoginen kirjoittaminen on luonteeltaan vastarintaa. Se vastustaa olemassa olevaa diskursiivista taloutta politisoimalla asioita, jotka on ohitettu luonnollisina tai kiistattomina. Siinä missä esimerkiksi Habermas yrittää edistää keskustelua, genealogit epäilevät kaikkea keskustelua, koska he näkevät, että kaikki ymmärrettävyyden järjestelmät toimivat vaihtoehtojen kustannuksella. Pyrkii parantamaan ymmärrystä ja vapaata lähestymistä käytettävissä olevan keskustelutilanteen puitteissa merkitsee tällaisen keskustelutilanteen olemassaolon paljastamien valtarakennelmien lujittamista.

Esimerkiksi analysoidessaan pariisilaisessa oikeussalissa vuonna 1975 käytyä tuomarin ja syytetyn välistä keskustelua Foucault on esittänyt näkemyksen, joka valaisee keskustelujen ja kommunikaation genealogista tarkastelutapaa. Vastauksena tuomarin kysymyksiin — »Oletteko yrittänyt miettiä tekoanne», »Miksi 22 vuoden iässä niin väkivaltaiset halut saavat teissä ylivaltaa», »Miksi tekisitte sen uudestaan» — syytetty vaikenä, ja, kuten Foucault huomauttaa, tämä hiljaisuus esti oikeusprosessin. Foucault osoittaa, että tämä keskustelu on erityisen mielenkiintoinen, koska sitä ei olisi voitu käydä ennen 1800-lukua. Aikaisemmin rikoslaki tunsu vain rikokset ja rangaistukset, ei 'rikollisia' tiedon kohteina. Siten varhempat oikeuskäsittelyt eivät erilaisissa rangaistusdiskursseissa pyrkineet tuomaan esiin tietoa rikollisista. Kuten Foucault osoittaa, moderni kriminologia yrittää tirkistää rikoksen läpi ymmärtääkseen rikollista. Rikoksesta ei ole jäänyt »mitään muuta kuin varjo rikollisen ympärille, varjo, joka täytyy työntää syrjään, jotta voitaisiin paljastaa ainoa tärkeä asia, rikollinen»¹¹.

Yhdeksästoista vuosisata todisti muun muassa rikolliseen liittyvän vaarallisuuden lisääntyvän 'psykiatrisoimisen', mikä legitimoit lääkäreiden tai psykiatrian ja oikeusviranomaisten välisen kanssakäymisen. Tämä on selvästi uusi diskursiivinen tila, jossa valta työskentelee, mutta perinteinen poliittinen teoria astuisi oikeussalissa käytyyn keskusteluun, josta Foucault aloitti analyysinsä, keskustelukumppanina. Se mikä pariisilaista tuomioistuinta vuonna 1975 puhutti, oli kuolemantuomio. Syytetyn kuulustelulla pyrittiin löytämään 'lieventäviä asiantaaroja' tai erottamaan 'vajavaista henkistä suorituskykyä', jotta olisi voitu päättää, mitä menettelytapaa syytetyn tekoihin voitaisiin soveltaa. Perinteisen poliittisen teorian sisällä tästä tilanteesta käyty

keskustelu voisi aivan hyvin yrittää ottaa etäisyyttä, mutta etäisyys kasvaisi pitkin linjoja, jotka johtavat keskusteluun ihmishengen sanktioluonteesta tai kuolemantuomion pelotusvaikutuksen nostattamiin utilitaristisiin kysymyksiin.

Vastakohtana tälle Foucault'n analyysin genealoginen ulottuvuus löytyy hänen kirjoituksestaan. Muuntamalla psykiatria staattisesta substantiivista verbiksi (rikollisuus on 'psykiatrisoitu') voidaan nähdä, kuinka laki sosiaalisen kontrollin muodossa toimii, ei ainoastaan yksinkertaisesti rangaistustensa varassa vaan pohjaten pikemminkin konstituomiinsa ja kokoamiinsa identiteetteihin sekä legitimoimiinsa diskursiivisten käytäntöjen leikkauspisteisiin. Tässä lyhyessä oikeuskäsittelyn genealogiassa modernisuus kokonaisuudessaan on siten politisoitu kirjoittamaan niin, että rikollisuuden diskursiivinen talous ennemmin paljastuu kuin kätkeytyy.

Poliittisesta teoriasta kirjalliseen/poliittiseen tilaan

Esitettyämme genealogisen analyysin poliittisen teorian puitteissa voimme nyt siirtyä kirjalliseen ulottuvuuteen, joka on esitelty jo edellä liittyen keskusteluun genealogisesta analyysistä kirjoittamisen muotona. Esittäakseni genealogian kirjallisen strategiana aion tehdä tutkimusmatkan intellektuaaliseen kolmioon, joka yhdistää Franz Kafkan, Michel Foucault'n ja Maurice Blanchot'n ajatukset ja kirjoitukset. Yksittäin nämä kirjoittajat auttavat valottamaan toistensa ajatuksia ja kokonaisuudessaan he selventävät genealogisen käytännön kirjallista ulottuvuutta.

Tärkein syy vertailuun on Blanchot'n tekemät huomiot Kafkasta, huomiot, jotka tuovat Kafkan projektin kriittiseen leikkauspisteeseen Foucault'n kanssa. Jälleen, avainkäsite on »kärsivällisyys». Muistakaamme, että Foucault luonnehti genealogiaa »synkäksi, pikkutarkaksi ja kärsivällisen dokumentoivaksi». Tässä yhteydessä on syytä mainita, että Blanchot on sanonut Kafkan nimenneen kärsimättömyyden vakavimmaksi virheeksi¹². Vaikka Kafka—Foucault—Blanchot -yhteydessä on useita tärkeitä ulottuvuuksia, kärsivällisyys on kaikkein merkittävin, koska se on koodi *prosessin* käsitteeseen, ja prosessin ajatus on lähtemättömästi kytketty genealogiseen kirjoittamiseen. Kirjoittaminen on prosessi, jonka tarkoitus on häiritä muita prosesseja. Tämä on tiivistetty kääntäjän luonnehdintaan

¹¹ Foucault Michel, About the Concept of the Dangerous Individual in 19th Century Psychiatry. International Journal of Law and Psychiatry 1/1978, s. 2.

¹² Blanchot Maurice, The Space of Literature, käänt. Ann Smock. University of Nebraska Press. Lincoln 1982, s. 79.

Blanchot'n kirjallisesta tehtävästä. Blanchot'lle kirjallisuuden tarkoitus on »keskeyttää ne määrätietoiset askeleet, joita jatkuvasti otamme kohti asioiden syvempää ymmärtämistä ja varmempaa hallintaa»¹³.

Jos nyt siirrymme Kafkaan pitäen 'prosessin' mielessä, on muistutus Oikeusjutusta (*Der Prozess*) väistämätön, merkitys, jonka Blanchot auttaa huomaamaan. Kafkaan oikeudenkäynti on virheprosessi, jossa virhettä pidetään totena. Joseph K:n erhe on hänen luottamuksensa virkakoneiston toimijoihin (mukaan lukien hänen oma asianajajansa), koska hän luulee heidän merkitsevän varmuutta — ja oikeudenkäynnin/prosessin loppua. Mutta totuus onkin epävarmuus, kaikkien lopullisuuksien purkaminen, ja Kafka, kirjoittamisensa avulla, pyrki pakoon sokkelosta, loputtomien säädösten kokoelmista, joiden valta on kiinni lopullisen auktoriteetin ja lopullisen takaamisen ajatuksessa. Omassa versiossaan *Odysseuksesta* ja seireeneistä Kafka turvautui kirjoittamiseen tai fiktoioon, koska hän ymmärsi, että niin kauan kuin tietoisuus on enemmän vihollinen kuin liittolainen, vallan artikuloimien palapeliin uusintamiseen pyrkivä ymmärryksen rakenne, täytyy turvautua verukkeisiin, kuvitteellisiin rakennelmiin pikemminkin kuin tavalliseen ajatteluun.

Kafka ymmärsi, että valta tai seireenit ovat tietoisuuden konstruomien tulkintojen funktioita. Siksi Kafkaan seireenit ovat vaiti, ja hänen *Odysseuksensa* teeskentelee, että seireenien vaarallisuus olisi niiden houkuttelevassa äänessä, ja toisin kuin Homeroksen versiossa hän tukkii korvansa vahalla.

»Sanotaan, että *Odysseus* oli niin ovela, todellinen kettu, ettei edes kohtalon jumalatar pystynyt puhkaisemaan hänen haarniskaansa. Ehkäpä hän oli todella huomannut, vaikka tässä ihmisen ymmärtämys ylittää oman syvyytensä, että seireenit olivat hiljaa ja siksi nosti niitä ja jumalia vastaan edellä mainitun teeskentelyn eräänlaiseksi kilveksi.»¹⁴

Samastumalla *Odysseukseen* Kafkaan romaanit ja tarinat eivät tuota yksinkertaista dikotomiaa vapauden ja loukkuun jäämisen välille, vaan halun löytää pakoreittejä merkitysjärjestelmistä (sokkelot) ja toimia vallan ja auktoriteetin karjahduksia edustavan melun ulkopuolella.¹⁵ Blanchot haki samanlaista

roolia kirjoittamiselle, ja tämän vuoksi, kuten edellä huomautin, Foucault näki Blanchot'n kirjoittajana, joka pyrki synnyttämään »ajatuksen ulkopuolelta».

Olemme palanneet Foucault'hon ja hänen versioonsa »kärsivällisyydestä». Se pohjaa havaintoon, ettei voida kuvitella löydettäväksi tulkintaa, joka päättäisi kaiken tulkinnan. Kirjoitustensa kautta Foucault'n genealoginen mielikuvitus on istutettu tulkintoihin. Se osoittaa, kuinka tulkinnat ovat pakottamisen (impositions) välikappaleita, joiden avulla vallan ja auktoriteetin muotoja institutionalisoidaan samalla kun tulkinnat näyttävät ainoastaan kuvaavan välittämättä jääneitä asioita. Kuvaavaa Foucault'n genealogisesti vaikuttuneelle tekstuaaliselle käytännölle on hänen reunahuomautuksensa ruumiista »tapahtumien kaiverrettuna pintana».

Osoittamalla 'ruumis' pikemminkin diskursiiviseksi käytännöksi kuin vain lausumien referentiksi Foucault'n kirjoitus tuottaa voimakkaan suunnanmuutoksen. Todellisuus ei vedä puoleensa lausumiamme — ruumis ei saa meitä puhumaan tietyllä tavalla. Pikemminkin päin vastoin. Me muokkaamme todellisuuden — lausumat muokkaavat ruumiimme. Foucault ei kuitenkaan kehota mukautumaan passiivisesti vallan käsikirjoituksiin; hän ei väitä, että toiminta olisi hyödytöntä. Mieluummin hänen tyyliinsä on viritetty osoittamaan sen ansan, johon olemme vaarassa langeta kuvittelemalla, että ihmiset toimisivat yksinkertaisesti liittymällä merkitystä ja arvoa uusintavaan kuoroon. Mitä erityisesti pitää vastustaa, on länsimaisen metafysiikan tarjoama subjektiviteetin malli, jonka Nietzsche esittää oletukseksi, että olisi olemassa »vakava järkkymätön, yksi ainoa ihminen»¹⁶.

Vastustaakseen tätä depolitisoivaa oletusta Foucault ottaa käyttöönsä kirjoittamisen; hän kirjoittaa sellaista tulkintaa vastaa, joka naturalisoi vallitsevat identiteetit ja toimii sillä tekosyyllä, että kaikki mahdollisuudet olisi jo käytetty loppuun. Kyse ei ole kriittiselle teorialle tyypillisestä kirjoitustyylistä, jolla pyritään ylittämään hallitsevissa diskursseissa konstruoidun adekvaatin ja mystifioidun minän välinen vieraus. Foucault, kuten Nietzschekin, olettaa, että on olemassa määrittelemätön joukko mahdollisia minuuksia ja että jokainen minän

reittinä ks. Gilles Deleuze & Felix Guattari, *Kafka: Towards a Minor Literature*, käänt. Dana Polan, University of Minnesota Press, Minneapolis 1986, ja laajennetusta melu-hiljaisuus -teemasta Kafkaan tuotannossa (ja Nietzschen ja Foucault'n) katso kirjoittajan artikkeli *Politicizing Ulysses: Rationalistic, Critical, and Genealogical Commentaries*, *Political Theory*, February 1989.

¹⁶ Nietzsche Friedrich, *Human, all too Human*, I, 719.

¹³ Mt., s. 3.

¹⁴ Kafka, Franz, *The Silence of the Sirens*, käänt. Willa ja Edwin Muir. Teoksessa Nahum Glatzer (ed.), *The Complete Stories*, Schocken, New York 1976, s. 431.

¹⁵ Kafka-analyysistä, joka painottaa kirjoittamisteemaa pako-

institutionalisoitu versio edustaa poliittista voittoa samoin kuin tappioiden sarjaa.

Pysyttelemällä genealogian sitoumuksessa kärjävällisyyteen Foucault'n tyyli on enemmän dokumentoivaa kuin poleemista, koska se ei pyri vakiinnuttamaan tiettyä minuuden mallia. Sen sijaan se pyrkii avaamaan laajemman maaston, missä minuutta (ja yhteiskunnallista järjestystä) voidaan ajatella. Lisäksi, poiketen perinteiselle poliittiselle teorialle tyypillisestä vallan tutkimisesta, Foucault'n genealogia purkaa vallan muodon, joka poikkeaa siitä, mikä yhdistetään perinteisiin valtionpäämiesten ja heidän alamaistensa välisiin suhteisiin. Lienee ehkä sopivaa päättää esitys Kafka—Foucault—Blanchot -kolmion hienosyisempään elaboratioon ja antaa Maurice Blanchot'n puhua siitä vallan analyysistä, jota Foucault'n genealogien kirjoittaminen tavoitteli.

»Kuinka Foucault'ta, vallan analyysissään, arvosteltiinkaan perustavan keskusvallan merkityksen laiminlyömisestä! Ja tästä johdettiin hänen niin sanottu epäpoliittisuutensa, hänen kieltäytymisensä taistelusta [viimeisestä kamppailusta], joka voisi jonain päivänä osoittautua ratkaisevaksi, hänen halveksuntansa universaaleja uudistuksia kohtaan. Mutta kysymykseen liittyy myös hiljaisuus, joka ei liity ainoastaan hänen välittömiin ja paikallisiin kamppailuihinsa vaan myös hänen kieltäytymiseensä heittäytyä 'suurten konstruktioiden' parissa käytäviin taisteluihin, mikä ei olisi muuta kuin alibi jokapäiväisen orjuuden palveluksessa.»¹⁷

LÄHTEET

- Blanchot, Maurice: *The Space of Literature*. University of Nebraska Press. Lincoln 1982.
- Blanchot, Maurice: *Michel Foucault as I Imagine Him*. Teoksessa Foucault/Blanchot. Zone Books. New York 1987.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix: *Kafka: Towards a Minor Literature*. University of Minnesota Press. Minneapolis 1986.
- Deleuze, Gilles & Guattari, Felix: *The Anti-Oedipus*. Viking. New York 1977.
- Foucault, Michel: *Nietzsche, Genealogy, History*. Teoksessa Donald F. Bouchard (ed.), *Language, Counter-Memory, Practice*. Cornell University Press. Ithaca 1977.
- Foucault, Michel: *The Order of Discourse*. Teoksessa Michael J. Shapiro (ed.), *Language and Politics*. New York University Press. New York 1984.
- Foucault, Michel: *Maurice Blanchot: The Thought from Outside*. Teoksessa Foucault/Blanchot. Zone Books. New York 1987.
- Foucault, Michel: *Of Other Spaces. Diacritics*. Spring/1986.
- Foucault, Michel: *War in the Filagree of Peace*. *Oxford Literary Review*. Autumn/1979.
- Foucault, Michel: *About the Concept of the Dangerous Individual in 19th century Psychiatry*. *International Journal of Law and Psychiatry* 1/1978.
- Gurevitch, A. J.: *Categories of Medieval Culture*. Routledge and Kegan Paul. London 1985.
- Habermas, Jürgen: *Knowledge and Human Interest*. Beacon Press. Boston 1971.
- Habermas, Jürgen: *Theory of Communicative Action*. Beacon Press. Boston 1984.
- Kafka, Franz: *The Silence of the Sirens*. Teoksessa Nahum Glatzer (ed.), *The Complete Stories*. Schocken. New York 1976.
- Shapiro, Michael J.: *Politicizing Ulysses: Rationalistic, Critical, and Genealogical Commentaries*. *Political Theory*. Feb./1989.
- Theweleit, Klaus: *Male Fantasies*, vol. 1. University of Minnesota Press. Minneapolis 1987.
- Walzer, Michael: *Liberalism and the Art of Separation*. *Political Theory*. Aug./1984.

¹⁷ Blanchot Maurice, Michel Foucault as I Imagine Him. Teoksessa Foucault/Blanchot, s. 90—91.